

ESHITISHDA NUQSONI BO'LGAN BOSHLANG'ICH MAKTAB YOSHIDAGI
BOLALARGA TA'LIM-TARBIYA BERISH TAMOYILLARI

Xidoyatullayeva Gavhar Hamidjanovna

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti

Maxsus Pedagogika Defektologiya yo'nalishi 2 bosqich magistr

Аннотация: Eshitishda nuqsoni bo'lgan boshlang'ich maktab yoshdagi bolalarni o'qitishda surdopedagogika didaktikasi quyidagi tamoyillarga asoslanadi: ta'lim tarbiyaning ilmiyligi va izchilligi, tushunariligi, ko'rgazmaliligi haqida tushunchalar yoritib berilgan.

Калит so'z: Didaktika, tamoyil, izchilligi, tushunariligi, ko'rgazmaliligi, nutqiy muloqot, eshituv qobiliyati, talaffuz.

Аннотация: Дидактика сурдопедагогике в обучении детей младшего школьного возраста с нарушением слуха строится на следующих принципах: выделяются понятия о научности и системности, понятности, наглядности образования.

Ключевые слова: Дидактика, принцип, последовательность, понятность, доказуемость, речевое общение, аудирование, произношение.

Annotation: The didactics of deaf pedagogy in teaching children of primary school age with hearing impairment is based on the following principles: the concepts of scientificity and consistency, comprehensibility, demonstration of education are explained.

Key words: Didactics, principle, consistency, comprehensibility, demonstrability, speech communication, listening ability, pronunciation.

Eshitishda nuqsoni bo'lgan boshlang'ich maktab yoshdagi bolalarni o'qitishda surdopedagogika didaktikasi quyidagi tamoyillarga asoslanadi: ta'lim tarbiyaning ilmiyligi va izchilligi, tushunariligi, ko'rgazmaliligi, bilim olishda faollik va mustaqillik, bolalarning yosh va alohida xususiyatlarini hisobga olish, ta'limni hayot bilan bog'liqliligi. Ta'lim tarbiya tamoyillariga asoslangan holda ta'limning mazmuni, metodlari, tashkil etish shakllari tanlanib, uning samaradorligini oshirishga yo'naltiriladi.

Muntazamlilik va izchillik tamoyiliga amal qilgan holda esa bilimlar puxta o'zlashtirilishi ta'minlanadi. Hayot bilan bog'liqlik tamoyili. Olingan bilim, ko'nikma va malakalar bolalarning amaliy faoliyatida ro'yobga chiqariladi. Tarbiyalanuvchilarning o'yin, mehnat, o'quv faoliyati davomida keyinchalik

hayotida zarur bo'ladigan bilim, malaka va ko'nikmalar hosil bo'ladi. Genetik tamoyil.

Mazkur tamoyil eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar ta'lim-tarbiyasida psixik funksiyalarning rivojlanish bosqichlarini, psixik rivojlanish qonuniyatlarini, hamda senzitiv davrlarni hisobga olgan holda samarali ta'limni tashkil etishga yordam beradi.

1. Nutqiy muloqotni rivojlantirish tamoyili.

Bolalarning nutqi muloqot vositasi sifatida shakllantiriladi. Bolalarning nutqi mashg'ulotlarda, kun davomida ularning amaliy faoliyat jarayonida shakllantiriladi. Bolalarda nutqiy muloqot qilish ehtiyoji tarbiyalanadi, o'z hoxish istaklarini so'zli nutq vositasida bayon etishga o'rgatib boriladi. Dasturda bolalar egallashi lozim bo'lgan lug'at boyligi belgilanadi. Maxsus maktablarda so'zli nutqning uch shakli, ya'ni og'zaki, yozma, daktil nutq qo'llaniladi. Yozma nutq o'qish va yozish jarayonida ishlatiladi, dastlabki ma'lumotlar bolalarga yozma ravishda (yozuvli kartochkalarda) beriladi. So'z tarkibi va tuzilishini o'zlashtirish, o'qishni o'rgatish jarayonini tezlashtirish, muloqotni osonlashtirish maqsadida yordamchi vosita etib daktil nutqdan foydalaniladi. Og'zaki nutq boshlang'ich maktab ta'limning yakunida, mashg'ulotlarda asosiy muloqot vositasi bo'lib qolishi kerak. Nutqiy muloqotni rivojlantirish tamoyili korreksion-tarbiyaviy ish davomida ro'yobga chiqariladi, dastur talablarida, ayniqsa nutq o'stirish bo'limida o'z aksini topadi.

2. Ta'limning rivojlantiruvchi xarakteriga ega bo'lishi.

Mazkur tamoyil L.S.Vigotskiyning "yaqin rivojlanish zonasini hisobga olish" g'oyasiga asoslanadi. Bolaning sog'lom funksiyalariga asoslangan holda, yoshiga mos psixik rivojlanishni ta'minlash korreksion ishning mazmuni hisoblanadi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bola rivojlanishining o'ziga hosligi, ayrim bilimlarni mustaqil egallab ololmasligi, ota-onalar tomonidan yetarli e'tibor berilmayotgani oqibatida, bolaning psixik rivojlanish saviyasi me'yordan orqada qolishi mumkin. Boshlang'ich maktabda bolaning barcha imkoniyatlarining ro'yobga chiqarilishiga shart-sharoitlar yaratilishi lozim. Pedagoglar bolaning imkoniyatlari, "yaqin rivojlanish zonasini" aniqlab, uning uyg'un rivojlanishini ta'minlashi lozim.

3. Ta'lim-tarbiyaning korreksion yo'naltirilganligi.

Ta'limning yetakchi tamoyillaridan biri bo'lib, korreksion ta'limning barcha jabhalarini qamrab oladi. Bolalar nuqsonining tuzilishi va murakkabligi, ularning aloqida xususiyatlari va imkoniyatlari aniqlanib, har bir tarbiyalanuvchiga alohida differensial yondashiladi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar rivojlanishining o'ziga hosligi, nutqiy rivojlanishidagi

yetishmovchiliklar va muloqotning cheklanishi sistematik korreksion ishning olib borilishini talab etadi. Korreksion ta'limning mazmuniga nutq o'stirish, eshitish qobiliyatini rivojlantirish va talaffuzni shakllantirish kabi maxsus korreksion yo'naltirilgan bo'limlar kiritiladi. Kun tartibida har kuni 2 soat alohida mashg'ulotlarga ajratiladi. Yalpi mashg'ulotlarda bolalar uchun, nutqiy malakalari, labdan o'qish hamda eshitish qobiliyatini hisobga olgan holda turli murakkablikdagi topshiriqlar beriladi. Jamoa bo'lib ishlatiladigan hamda individual qo'llaniladigan eshituv moslamalardan keng foydalaniladi. Ovozni kuchaytiruvchi apparatlar vositasida nutqni qabul qilish malakalarini rivojlantiriladi, og'zaki nutq sifatini yaxshilanadi, tovushlar olamini o'rganishga imkoniyatini kengaytiradi.

4. Ta'limni turli faoliyatlar davomida amalga oshirish tamoyili.

Bolaning psixik rivojlanishi turli faoliyatlarda kechadi. Faoliyatlar jarayonida bola borliqni o'rganadi, atrof muhitda mo'ljal olish usullarini o'rganadi, ijtimoiy hayotni bilib oladi, insonlar munosabatlarini o'zlashtirib boradi. Psixikaning rivojlanishi yetakchi faoliyat bilan bog'liq bo'ladi, faoliyat davomida psixik jarayonlar va shaxsiy xususiyatlar shakllanadi (A.N.Leontev). Boshlang'ich maktab yoshdagi bolalarning rivojlanishi buyumli, o'yin, tasviriy, konstruktorlik, oddiy mehnat faoliyati bilan bog'liqdir. Dasturning turli bo'limlarida umumrivojlantiruvchi va korreksion vazifalar turli faoliyatlar bilan bog'langan holda amalga oshiriladi. Nutqning shakllanishida faoliyatli yondashuv katta ahamiyatga ega. (S.A.Zikov, B.D.Korsunskaya, L.P.Noskova) O'yin va boshqa faoliyatlarda nutqiy vositalarni qo'llash, nutqni tushunish uchun tabiiy shart-sharoitlar yaratiladi.

5. Nuqsonning tuzilishi va murakkabligini hisobga olish tamoyili.

Kar va zaif eshituvchi bolalar eshituv holati, nutqi, aqliy rivojlanishi jihatdan har xil bo'ladilar. Ularning ta'lim-tarbiyasini tashkil etishda nuqsonning tuzilishini hisobga olish zarur. Differensial tamoyilga muvofiq kar va zaif eshituvchi bolalarga nutq o'stirish, eshituv qobiliyatini rivojlantirish, talaffuzga o'rgatish bo'yicha turli talablarni ettirgan dasturlar qo'llaniladi. Kar va zaif etishuvchi bolalar guruhlari nutqiy holatga ko'ra ikkiga bo'linadi. Bolalarning aqliy rivojlanish darajasi, qo'shimcha murakkab kamchiliklar (psixik rivojlanishining sustlashuvi, aqliy zaiflik, xulq-atvordagi buzilishlar va b.) ularning ta'limiga differensial yondashuvni talab etadi.

6. Eshituv qobiliyatini rivojlantirish tamoyili.

Individual ravishda va jamoa bo'lib foydalaniladigan ovozni kuchaytiruvchi apparaturadan foydalangan holda eshituv qoldiqlarini rivojlantirish nazarda tutiladi. Eshitish qobiliyatining rivojlanib borishi borliqdagi tovushlarni idrok etish, taniy olish va farqlashga yordam beradi, nutqni

eshitib-ko'rish imkoniyatlari kengayadi. Eshituvning rivojlanishi tovushlar talaffuzini egallab olishga yordam beradi. Eshitish qobiliyatini rivojlantirish va talaffuzga o'rgatish bo'limi mavjud bo'lib, mashg'ulotlar yalpi tarzda hamda individual ravishda olib boriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Fayziyeva U.Y. Zaif eshituvchilarni savodga tayyorlash va savod o'rgatish.: Ped. fan. nomz. dis. ... avtoref. –Toshkent: TDPI. 1994
2. AmirsaidovaSh.M.. Maxsus pedagogika fani rivojlanishida shara mutafakkirlari g'oyalarning o'rni va roli. Ped.fan.nomz....diss.
3. Методика обучения русскому языку в школе для глухих детей. под.ред. А.М.Быковой М.: Владос, 2002 г.
4. P.Po'latova, L. Nurmuhamedova, Sh.Amirsaidova Maxsus pedagogika-T.: Fan va Texnologiyalar ,2014
5. D.A.Nurkeldiyeva, M.U.Hamidova Rivojlanishida nuqsoni bòlgan bolalar diagnostikasi.
6. "Surdopedagogika" o'quv -uslubiy majmua. Tuzuvchi;Mamarajabova.Z.N
7. www.pedagog.uz